

linna ja arhiivinduse õppetooli professorina ka arhiivinduse õpetamist Tartu Ülikoolis. Ülikooli kunstimuuseumi direktori Inge Kuke juhatusel jõuti veel vaadata Tartu Ülikooli peahoonet aulast kartserini.

Kolmanda päeva hommikul küllastati Tallinna Linnaarhiivi, mida tutvustasid linnaarhivaar Urmas Oolup ja tema asetäitja Lea Kõiv. Seejärel siirduti läbi vanalinna Toompeale Stenbocki majja, kus riigisekretär Aino Lepik von Wirén tervitas Hiina arhivaare. Külalistel oli Riigikantseleis infostiimide ja asjaajamise osakonna juhataja Ülle Lauri ja nõounik Veiko Berendseni juhitud võimalus teha lähemalt tutvust meie e-valitsuse ja elektroonilise asjaajamisega. Riigiarhiivi direktor Marge Tiidus ja Tallinna linnaarhivaar Urmas Oolup andsid Hiina delegatsiooni auks lõuna restoranis "Peppersack", seejärel joodi lahkumiskohv Raekojas. Veel samal päeval siirdusid Hiina arhivaarid Vilniusesse, et saada ülevaade ka Leedu arhiivindusest.

Hiina kolleegide visiit Eestisse töendas, et tänapäeva maailmas ei ole üksteisest nii kaugel olevaid riike, et ühised kokkupuutepunktid täiesti puuduksid. Mõlema maa arhiividest võib kindlasti leida teisele poolele huvipakkuvaid dokumente ja need alles ootavad põhjalikumat uurimist. Hiinas on mõödunud sajandi esimesel poolel elanud hulgaliiselt eestlasi, neist paljude saatus ei ole teada ja vajaks selgitamist. Seda on aga võimalik teha ainult koostöös Hiina arhivaaridega. Kindlasti vajaks lähemat vastastikust tutvustamist ka üksteise arhiivid. Olgu siinkohal oeldud, et Hiinas on ligikaudu miljon arhivaari ja 3600 arhiivi. Tsentraalseid arhiive on kolm: Vanem ajalooline arhiiv, kus hoiatakse dokumente alates 8. sajandist kuni aastani 1911, uuem ajalooline arhiiv, kus on arhivaalid aastatest 1911–1949, ja kommunistliku parteri keskarhiiv, kus on uuemad dokumentid alates 1949. aastast. Hiinas ilmub kokku ligikaudu 60 arhiiviajakirja, sealhulgas 31 provintsis igas oma arhiiviajakiri. Lisaks antakse kaks korda nädalas 30 000 eksemplaris välja arhiivinduslikku ajalehte. Kas ei ole mõtlemapanevad arvud Eesti arhivaaride jaoks?

Peep Pillak

Eesti arhivaarid Berliinis

Eesti Arhivaaride Ühing on viimastel aastatel korraldanud õppereise naaberriikidesse, et tutvuda sealsete arhiivide ja muude vahamisväärsustega. Nii käidi 1999. aastal Riias, 2000. aastal Peterburis ning 2001. aastal Vilniusse ja Kaunases. Nüüd viis 4.–10. juunini toimunud õppreis ligi poolsada arhivaari Ajaloo-, Filmi- ja Riigiarhiivist, Haridus- ja Kaitseministeeriumist, Riigikantseleist ja -kontrollist, Statistikaametist, Rahvusraamatukogust, Tallinna Linnaarhiivist ja Linnakantseleist, Harju, Pärnu, Viljandi ja Lääne-Virumaa Maa-arhiivist ning AS Kespri Arhiivist Berliini, et vaadata kuidas töötavad arhiivid selles Euroopa kõige tempokamalt arenevas suurlinnas. Sakska arhiivinduslik süda peaks ju hoopiski olema *Bundesarchiv* Koblenzis, miks otsustati siiski Berliini kasuks? Jah, Koblenzis on küll väga modernne Liiduarhiiv ja seal resideerib riigi kõrgeim arhiiviametnik – Liiduarhiivi president – kuid arhiivinduslik keskus on pärast kahe Saksamaa ühinemist üha rohkem kandunud Berliini, mis on ka loomulik, sest on ju Berlini ühinendus riigi pealinn. Väikelinnas Koblenzis oleksid arhiivinduslikud vahamisväärsused piirdunud põhiliselt *Bundesarchiv*'iga, mis, tõsi küll, on ju iseenesest ülihuvitatav, kuid Berliinis võis iga arhivaar suurest hulgast väga erinevatest arhiividest valida mitu mitu talle erija huvialaliselt kõige atraktiivsemat. Valiku tegemine oli keeruline, sest teatnik annab Berliini arhiivide arvuks 134.¹

Reis algas logistika eest hoolet kandma palgatud "Kadaka reiside" üllatusega: plaanitsetud laevatasöödi asemel Tallinnast Rostocki ootas arhivaare ees tõeline kruis. Saksamaale sõitu alustati hoopis vastassuunas – Helsingisse, et seal bussiga Turusse sõites öhtusele Stockholm'i laevale jõuda. Sellel kiirsööstul õnnestus siiski heita põgus pilk kuulsale Turu linnusele. Sõit Rootsil algas rootsi lauas "Silja" pakutavaid hõrgutisi maitstes – see

¹ Berliner Archive. Herausgegeben vom Landesarchiv Berlin und der Arbeitsgemeinschaft Berliner Archivare. Bearbeitet von Ulf Dohrmann, Eckart Henning, Hans-Friedrich Lockemann, Sabine Preuß, Jochen Reinecke, Regina Rousavy, Jörg Schmalfuß, Heike Schroll, Christiane Schuchard. Redaktion Sabine Preuß. 4., erweiterte Auflage, Berlin, 1992.

oli reisibüroo kompensatsioon arhivaaridele osaks saanud ja veel ees ootavate bussisõiduvintsutuste kergendamiseks. Varahommikusest Stockholmist taas teele asudes oli mahti vaid üheks peatuseks Roots'i pinnal – Vätterni järve ääres Brahehusis. Per Brahe poolt 1636. aastal ehitatud ja 1708. aastal põlenud lossi maalilistest varemestest avanev meelilüendlav vaade ja mahedalt paitav järvetul kosutasid tublisti bussisõidust roidunud reisilisi. Roots'i Helsingborgist, mis on Pärnu sõpruslinn, praamiga üle Öresundi väina Taani Helsingøri sõites võis Kronborgi lossi imetledes tuulde hõigata sellele paigale maailmakuuluse toonud suure Shakespeare'i poolt prints Hamleti suhu pandud inimkonna kõige dramaatilisemaks küsimuse. Tee ääres põörelvate Taani tuulemootorite saatel või ehk taganttõukelgi olime peagi jäalle silmitsi väinaga, mille ületades jõudsime juba Saksamaa pinnaale. Berliini võttis väsinud reisiseltskonna vastu täies tuledesäras. Neue Kantstraße pansionaadis "Messe" peavarju leidnuna võisisid janused arhivaarid lõpuks nurgapealses *Kneipe's "Trixi"*, mis südaõisest tunnist hoolimata veel lahti oli, mitme riigi maanteede tolmu oma kurgust kuulsa Berliini õllega alla loputada, et järgmisel varahommikul tõsise arhiiviprogrammiga alustada.

Enne reisi Berliini arhiivide hulgast väljasõelutud kuuest olulisemast arhiivist tuli igaühel leida kolm kõige-kõige huvipakkuvamat – pigem saada põhjalikum ülevaade väljavalitud arhiividest, kui neist suure arvul lihtsalt läbi joosta.

Bundesarchiv'i (Liiduarhiiv) kolm osakonda – Filmiarhiiv, osakond DDR (Deutsche Demokratische Republik) ja osakond R (Deutsches Reich 1867/71–1945) –, samuti sihtasutus *Archiv der Parteien und Massenorganisationen der DDR im Bundesarchiv* (SDV parteide ja massiorganisatsioonide arhiiv Liiduarhiivis) asuvad Berliinis. Finckensteinallee endises sõjaväelinnakus võttis Eesti arhivaare vastu *Bundesarchiv'i* osakonna R juhataja dr. Wilhelm Lenz, kes oli meie õppereisi Saksamaa-poolseks koordineerijaks. Wilhelm Lenz on sündinud 1939. aastal Riias ja tema isa – Wilhelm Lenz (*senior*) – oli tuntud baltisaksa ajaloolane. Poeg on jätkanud isa jälgedes ja oli muuseas ka Hamburgis Paul Johanseni õpilane. Balti Ajaloo Komisjoni juhatuse liige dr. Lenz andis ülevaate arhiivikorraldusest Saksamaal ja seejärel rääkis lähemalt *Bundesarchiv'i*st ning selle kahest suuremäst osakonnast R ja DDR. Oma silmaga sai näha hoidlaid, laboratooriumi, arhivaaride tööruume ja uurimissaali. Meie külaskäigu puhul eksponeeriti huvitavamaid ja Eesti ajalooga seotud dokumente. Oli ka võimalus maiststa einet arhivaaride kasiinos, mis oma nime saanud pärandina sealsamas varem tegutsenud ohvitseride kasiinolt.

Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz (Preisi Kultuuripärandi Salajane Riigiarhiiv) asub Berlin-Dahlemis. Selle direktor dr. Jürgen Kloosterhuis võttis vaevaks isiklikult Eesti arhivaaridele endale alluvat asutust tutvustada. Meie külaskäigu puhul oli eksponeeritud päris hulgaliselt Eesti-ga seotud dokumente. Neid tutvustas väga ajatundlikult arhiivi kaastöötaja, Balti Ajaloo Komisjoni liige ja Tallinna ajaloo tunnustatud spetsialist dr. Stefan Hartmann.

Brandenburgisches Landeshauptarchiv (Brandenburgi Maakonna Peaarihiv) asub kuulsa Potsdam-Sanssouci lossikompleksi idatiiva *Orangerie's*. Arhiivi direktor dr. Klaus Neitmann tutvustas meile nii praegu kasutusel olevat hoidlat kui ka uut kaas-aegset arhiivihoonet, mis kohe-kohe valmimmas. Dr. Neitmann, samuti Balti Ajaloo Komisjoni liige, oli üritanud oma arhiivist otsida Eesti ajalooga seotud dokumente, kuid leida õnnestus ainult üks, kuid see-eest huvitav: dokument aastast 1509, mis töendab, et ordumeister Wolter von Plettenberg on venelaste vastu võitlemiseks indulgentside müügist Saksamaal kogutud raha kätte saanud.

Die Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik (Endise Saksa Demokraatliku Vabariigi Julgeolekuteenistuse Dokumentide Liiduvolinik) ehk siis Stasi-arhiiv asub Lichtenbergi linnaosas endises julgeolekuministeeriumi peakorteris. Mõneti analoogsena meile tuntud KGB arhiivile on see ülipõnev külastuspaik lähimineviku huvilisele repressivrežiimi toimimisega tutvumiseks.

Das Landesarchiv Berlin ei ole aga maakonnaarhiiv, nagu seda otse selts eesti keelde tõlkides võiks oletada, vaid tegelikult hoopiski linnaarhiiv, mille vanimad dokumentid pärinevad keskaegsest Berliinist ja uuemad tänapäevast. Lisaks tava-pärasele dokumentidele on arhiivis ka kaardid, plaanid ja fotod. Arhiivi maht on praegu 30 riilukilomeetrit ja aastas lisandub keskelt läbi 700 riilumeetrit.

Das Bildarchiv Preußischer Kulturbesitz in Berlin (Preisi Kultuuripärandi Pildiarhiiv Berliinis) sisaldaab ligikaudu 12 miljonit üksust väga erinevaid pildimaterjale, mis kujutavad inimkultuuri alates kõige varasematest aegadest kuni tänase päevani. Kogud on jagatud nelja põhigruppi: silmapaistvate isikute portreed, ajalugu, geograafia ja kultuur.

Lisaks saksa arhivaaride poolt professionaalalt ja kõrgetasemeliselt ettevalmistatud arhiiviprogrammille, mille eest eriline tänu dr. Wilhelm Lenzile ja teistele tema kolleegidele, oli muidugi suurepäraselt võimalus tutvuda Berliini ja ümbruskonna rohkete ajaloomälestiste, muuseumide ja muude vaatamisväärsustega.

Ühel öhtupoolikul oli grupp arhivaare palutud vastuvõtule Henning von Wistinghauseneni juurde. Tuntud baltisaksa ajalooolane Henning von Wistinghausen, esimene Saksa suursaadik taasiseseisvunud Eestis, on nüüd pensionil, kuid jätkuvalt sagedane uurija nii Tallinna kui ka Tartu arhiivides. Enesestmõistetaval on ta Balti Ajaloo Komisjoni ja Baltisaksa Kultuuriseltsi Eestis liige. On sümboolse tähendusega, et isegi tema Berliini korteri aknast võib näha Eestit ja lehvimas sini-must-valget – üle *Landwehrkanal*'i paistab kiviviske kaugusel Eesti Berliini suursaatkond.

Eesti saatkond on kindlasti üks Berliini särvamaid arhitektuurilisi ja ajaloolisi vaatamisväärsusi, seda vähemalt eestlaste jaoks. Pärast põhjalikku restaureerimist on hoone saanud nii väljastkui ka seestpoolt Eesti esindamiseks väärilise vormi. Eesti saatkonnaga oli võimalik tutvuda ajaloolastest saatkonna I sekretäri Arti Hilpuse juhatusest. Meie saatkonna renoveerimist alustati 2000. aasta augustis ja järgmise aasta suvel avati taas uksed ajaloolises hoones, kus kõik vana sai võimalikult restaureeritud. Kaasaegsed möödapääsmatult vajalikud elemendid, nagu lift, tagavaratrepp, valgustus, mööbel jne., on kontrastiks vanale, kuid moodustab just sellisena nautimisvääärse terviku.²

Berliini üks kõige emotSIONAALSEMAID vaatamisväärsusi on kindlasti Berliini müür, mis püsib 28 aastat. Berliini müüri tekitatud dramaatiline kontrast on tänu oma kontsentreeritusele väga selgesti tajutav, sest keset Euroopat see mitte ainult ei jaganud ühte riiki, linna ja rahvast kaheks täiesti erinevaks maailmaks, vaid poolitas lausa tänavad, majad, surnuaiad ja perekonnad. Tänaseks on 155 kilomeetri pikkusest müürist alles ainult mõni üksik jupp.

Berliinist lahkudes põigati veel läbi Spandau kindlusest, samuti jäi paar tundi hansa-, ülikooli- ja sadamalinna Rostocki vaatamisväärsustega tutvumiseks, kust laev töi tublisti suurenenedu kogemustepagasiga eesti arhivaarid tagasi Tallinnasse.

Peep Pillak

RAIMO POHJOLA – 60

Raimo Pohjola koos kollegidega Tallinna sadamas 22.09.1989. Foto: P. Pillak.

Soome arhiivinõunik Raimo Pohjola sündis septembrikuu 21. päeval 1942 Huittises, kui Jätkusõda oli positsioonisõja faasis. Kuna Raimol ilmnenuud nahahaigusele ei olnud sõja tõttu võimalik Soomest vajalikku meditsiinilist abi leida, siis kinnitati talle kaela ümber väikelapse numbrimärk ja ta viidi koos teiste sõjalaste-ga lennukiga Rootsli. Naabermaal leiti abi nii haguuse vastu kui ka kasuvanemad, kes elasid kaugel põhjas Jämtlandis. Väikemees õppis uues kodus kiri-resti ära rootsi keele ja unustas emakeele täiesti. Päevakangelane on hiljem arvanud, et jäänuks ta adopteeritud lapsena heade kasuvanemate koju – mida nad tõsiselt soovisid –, siis oeks tema elu kulgenud täiesti teises suunas. Tagasitulek Soome ja just Turusse tegi võimalikuks kooliskäimise ja seejärel ülikooli astumise, millest Rootsli tundra-maakonnas ei oleks võinud unistadagi.

Raimo Pohjola lõpetas Turu lütseumi ja astus ülikooli 1961. aasta kevadel. Kultuurihäll oli oma mõju avaldanud ja Raimo valis Turu soome ülikooli ajalooteaduskonna, kus õppis järgnevad kuus aastat ja kaitses 1967. aastal filosoofia kandidaatikraadi suurepäraste tulemustega nii üld- kui ka Soome ajaloos. Juba õpingute ajal, ja seejärel pärast lõpetamist sai Pohjola ajalooteaduskonnas assistendi koha. Nii oli ta lektori ametis 1968. aasta kevadseminestril ja hiljemgi – sügisel 1970 ja kevadel 1971. Arvatavasti sellest ajast on pärit Raimo Pohjola selge ja pedagoogiliselt oivaline esinemis- ja loengupidamisstiil, millest arhiivisüsteemis on hiljem palju kasu olnud.

² Vt. Eesti Berliini suursaatkonna kohta lähemalt: Eero Medijainen. Saadiku saatus. Tallinn, 1997; Eesti Vabariigi Suursaatkond Berliinis / Die Botschaft der Republik Estland in Berlin. Tallinn, 2001.